

Amit mondok, nem több, mint hasonlat. Igyekszem, keresem a szavakat. Eddig jutok.

Hogyan hall tehát ő? Elég-e, hogy úgy vág az esze, mint sebészszike? S ha eltölti a rendező bizonyosság, s kése leválaszt mindent, ami esett-leges, sáros, véres, adatik-e neki ily perc, ráismer-e a képre, amely hasonló őhozzá is, s oly valóságos, mint maga a szenvedés? Ráismer-e árnyékából a fényre, a vakító sejtelemre?

II

Igazad van: a másikat nem ismerjük. Néha sejtelmekre bukkanunk, hirtelen fénycsíkokra, amelyeken túllépünk, és magyarázatfélékre, utólag.

Finom, szabályos arcán, arányos testén a démon jeleit nem látjuk. Nem látjuk sötét tükrét az arcán sikolynak, vérnek, kérlelhetetlenségnek. Kérget sem látunk rajta, a kéreg tán levált. Megszabadította őt az első ítélet, s most feltáruul régi, érintetlen esendőségében. Ilyen vedlett-új volt, amikor még azt hitte, távol tartható a hiány, a halál ideje. Azt hitte, hogy a halandóság megtorolható.

Magunkat nem ismerjük. Készülhetünk, hogy a démon útját elálljuk, ha támad. Az ő utcájába nem megyünk, kerüljük őt, ha nincsen erőnk a próbához. Ennyit tehetünk.

Melyik utca nem az övé?

Kálnay Adél

TÖRÖTT TÜKÖR

Az udvarról, ahol állt, jó időben látni lehetett messze a város három templomtornyát, s ha délről fújt a szél, a harangszót is elhozta ide. Most azonban egyforma szürkeség borított mindent, a pár száz méterre álló útszéli fák is épp hogy felsejlettek, s ha sokáig nézte őket, olyanok lettek, mint az útnak nekidőlő, folyton közeledő, de soha meg nem érkező fekete vándorok. A nyálkás, nyúlós időtől sajogtak beteg csontjai, mégis úgy állt ott már jó ideje, mint aki elfelejtette, miért jött ki ebben a kellemetlen időben, mit akar ezen a víz áztatta, gazzal felvert udvaron, ahol jégcsapok lógnak a lekaszálni elfelejtett embermagasságú kőrőkről, és a befagyott kis tócsák alatt kidobott krumpelihéjak, zöldségdarabok és egyéb konyhai szemetek díszlegnek, mintha nagy kocso-

nyástalakat rakott volna le az ég madarainak. Néha egy-egy varjú bele is verte kemény csőrét a jégbe, aztán rövid próbálkozás után csalódottan tovább billegett. Csak november ne lenne soha, gondolta. A november a teljes reményvesztés és a kétségbeesés hónapja. Novemberre kiderül, hogy akármilyen szép és hosszú volt az ősz, most sem tart örökké, megjönnek a hideg esők, és a köd egyforma szürkévé tesz mindent. A tél vége ott van valahol a nyomasztó szürkéség mögött, elérhetetlen messzeségben. Félt ettől a hónaptól. Amióta az esztét tudta, a november csak rosszat hozott, s érezte, most sem lesz ez másként. Egy ilyen szürke, borzongató, fénytelen napon, mint ez a mostani, halt meg az anyja. Tizenhárom éves volt akkor. Ült a szobában a zongora előtt, és azt kívánta, bárcsak történe valami, hogy ne kelljen zongorázni. Utálta ezeket az órákat, amikor izzadt tenyérrel s elhidegült ujjakkal próbálta úgy leütni a billentyűket, ahogy azt a kotta parancsolta. A szobában már majdnem sötét volt, a zongora fölött égett egy nagyon régi, elsárgult huzatú falilámpa, s ő úgy nézett széjjel a homályba borult szobában, mintha segítséget várna valamelyik öreg bútortól. Végigjáratta szemét a repedezett bőrű hatalmas foteleken, az üveges szekrényen, a barnává sötétült olajfestményeken, a megzöldült gyertyatartókon, a nagy, ovális ebédlőasztalon, a bordó török szőnyegen, amin kicsi korában annyira szeretett hasalni, ujjával s tekintetével követni a kacskaringós mintát, sokáig bámulta a nehéz, színehagyott bársonysötétítőt, olykor már meglibbenni látszott, de sehonnan nem jött segítség. Aztán megpillantotta csenevész alakját görnyedezni a nagy velencei tükörben, amelyen keresztben repedés húzódott, és arra gondolt megint, hogy történnie kell valaminek, ami abba hagyatja vele ezt a szenvedést a zongoránál. S akkor kinyílt az ajtó, nagyanyja állt ott halál-sápadtan, és azt mondta színtelen hangon, meghalt édesanyátok, fiam, elment örökre. Soha senkinek nem mondta el, mit kívánt ő akkor az üres szoba sötétjében, s ha lehet, maga sem gondolt rá. Nem mert rágondolni. Mostanában azonban egy álma az eszébe juttatta. Ott volt álmában abban a régi szobában, égett minden lámpa, fényárban úszott az egész ház, és szinte minden rokon ott nyüzsgött körülötte. A zongoránál az anyja ült, olyan szenvedő arccal, ahogy mindig is ült, járt, beszélt. Egy különös, szomorú dallamot játszott könnyedén, ujjával alig érintette a billentyűket, és közben őt nézte, őt, aki szinte elveszett a rokonok sokaságában, de anyja látta őt, követte szemével mindenhová, s közben játszotta azt a dallamot. Ide-oda futott a szobában, lehajolt, bebújt az asztal alá, hiába, anyja tekintete mindenütt utolérte. Végül nagy menekülésében a tükörnél kötött ki, megrettent attól, hogy nincs tovább, s teljes erejével belevágott. A tükör keresztben meghasadt, de hiába, így is látta anyját, a szemét, szemében azt a megnevezhetetlen valamit, amitől félt, amit nem akart látni. Amikor felébredt, sokáig tartott, amíg visszahozta magát a valóságba, legalábbis, amit annak kellett hinni, de hogy a tükör hogyan repedt el, az utolsó költözéskor, vagy tényleg belevágott ököllel, azt, úgy érezte, ezek után soha többé nem tudhatja biztosan. Anyja szeme s a különös dallam elhozta neki azt a novemberi délutánt. Azon tépelődött, hol voltak a többiek, a testvérei, az apja, miért csak a nagyanyját látja élesen, a rossz hír hozóját, s a bánatba barnult szobát a hasadt tükörrel, de hiába akarta őket is előhívni, senki nem mozdult, ők ott maradtak az emlékezet bezárt szobáiban, csak a két legfontosabb embert hozta el neki az álom, ki tudja, miért. Ha hitt volna ilyesmiben, azt hihette volna, hogy talán eljött a számadás ideje, amikor egész elrontott életéről számot kell adni, de ő makacsul, dacból s bosszúból hitetlen volt. Olyan nagyon megharagudott az Istenre anyja nyitott koporsójánál, hogy soha többé nem állt vele szóba. Nincs Isten, apám, vágta oda apjának, valahányszor Isten nevében próbált a lelké-

re beszélni, nincs és nem is volt soha. Csak ez a nyomorult világ van, és mindenki azt csinálhat benne, amit akar, meg amit tud. Tudta, mekkora fájdalmat okoz ezzel, az apja lelkész volt, nagy tudású, szelíd ember, aki soha nem ártott senkinek, ő mégis bánítani akarta, mert idegesítette a szelídsége, felháborította, hogy elnézi Istennek, hogy elvette a feleségét, elvette őt gyerek anyját, hogy tud nyugodtan tovább imádkozni, mintha mi sem történt volna. Isten szeret téged, fiam, ezzel zárta le mindig a vitát az apja, s erre ő azt felelte gúnyosan, igen, nagyszerű, elképzelem, milyen azokkal, akiket nem szeret. Isten mindenkit szeret, mondta erre az apja, s végtelen szomorúsággal nézett rá. Persze ez még régen volt, amikor még kedve volt vitatkozni, amikor még nem csendesítették le azok a dolgok, amik történtek vele. Tegnap óta pedig már ha akarna sem vitatkozhatna, mert az apja, mint üzenték, végleg elaludt kedvenc karosszékében, ölében a Bibliával, félrebillent fejjel, békésen mosolyogva. Hát elmentél, papa, mondta, és vizsgálta magát, érez-e gyáaszt, de nem, nem érzett semmi ilyet, csak valami tompa fásultságot, s arra is rájött, akárki halálhírét hallotta volna, ugyanígy nem érezne megrendülést, mert ez az érzés hiányzik belőle, sőt mintha minden más érzés is hiányozna. Fogyatékos vagy te, vágta hozzá egyszer a húga, érzelmi fogyatékos, igen, lovalta bele magát tehetetlen dühébe, egy szerencsétlen érzelmi fogyatékos. Csak nevetett akkor rajta, de végül is még igaza is lehetett. Tudta, hogy nem fog elmenni a temetésre, tudta, hogy az egész város erről fog beszélni, s mindenki megveti majd. Az apjának köszönhet mindent, fogják mondani, hogy nem sülyedt még le teljesen, arról csak az apja tehet, micsoda érzéketlenség, szörnyülködnek majd, és senki nem tudja, hogy igenis lesülyedt ő már teljesen, mindannak ellenére, hogy az apja mindenáron megpróbálta felszínen tartani. Te jó ég, hányszor hallotta a történetet a tékozló fiúról, ezzel mentegette magát az apja a többiek előtt, valahányszor megrótták, miért bocsát meg neki újra és újra. De hát nem látod, papa, hogy cinikusan hallgat, kinevet téged, röhög rajtunk csak, kiabált idegesen a húga, a sógora pedig bólogatott hozzá szaporán, és szigorúan nézett rá azzal az inkvizítorszemével. A húga beszél, gondolta akkor, egy rakás öngyilkossági kísérlet után bekönyörögte magát egy házasságba, kicsikart magának három gyereket, cserébe eltűri zsarnok urának minden kínzását, hát ő csak ne beszéljen. Haragudott rá, de aztán elmúlt a haragja, az igazság különben is az volt, hogy a húga is csak segítette, ha tehetette, titokban juttatott neki, mint a többi testvére is, nehogy a férjek, feleségek megtudják, etették a fekete bárányt. És a nagyanyja is, hányszor elfordult tőle, hányszor megtagadta, aztán újra küldte a csomagokat, felkutatta, éppen melyik szálláson lakik, odautazott hozzá, amikor kórházban volt, könyörgött neki, jöjjön hozzá, hádd ápolja ő, aztán hajnalokig ült az ágya mellett a sötétben, s felváltva sírt és imádkozott. Tudta nagyon jól, hogy ha valaki, hát nagyanyja igazán szereti őt, mégsem tudott semmit megtenni a kedvéért, legföljebb hazudni tudott, ez volt a legtöbb, amire képes volt a nagyanyjáért. Most majd nagyanyja is ott fog állni veje sírjánál, imádkozik és sírdogál, panaszkodik majd, hogy minek él már, mikor olyan öreg, mint az országút, s a gyász közben is mentséget keres legkedvesebb unokája számára, valami magyarázatot a külvilágnak, miért nincs ott a többi gyerekkel, ahogy illik. Igen, a nagyanyja kedvéért megint ki kell találni valami hazugságot, ne szégyenkezzen még jobban, amikor a barátnéi vallatóra fogják. Jó lenne, ha leesne a hó, már napok óta ígérik, akkor a tanya úgy el lesz vágva a külvilágtól, hogy mozdulni sem tud, akkor a nagyanyja még sajnálhatja is, hogy szegény, nem tudott eljönni az apja temetésére. Persze még hóesés előtt be kellene jutni a városba, mert fogytán van a cigarettája, s bármit képes nélkülözni, ezt az egyet azonban nem. Inkább éhe-

zik, ahogy azt már nagyon sokszor tette, de a cigarettát akkor is meg kell venni, sokkal inkább azt tartja őt életben, mint az étel. Abba kéne hagynod, kisfiam, kérlelte mindig a nagymama, ő meg csak bólogatott, nagymama volt az egyetlen, akivel soha nem akart vitába keveredni, fejéhez is vágta nemegyszer a húga. Hogy a jósnak, a szeretetnek van még benned egy szikrája, csak onnan tudom, ahogy nagymamával bánsz. Bár az is lehet, hogy csupán félsz tőle, vagy nem akarsz az ő szeretetét is elveszíteni, ha már mindenki másét eljátszottad. Ilyennek is kell lenni, nem, vágott vissza ilyenkor gúnyosan, hallottad papát, próbatétel vagyok nektek, úgy vigyázzatok, különben is, hogyan tűnne ki a ti nagy jószágotok csupa egyforma jó ember között?! A vége mindig az lett, hogy a húga elsírta magát, ő meg kínjában kényszeredetten kinevette, pedig sajnálhatta volna is, érezte, őt bántja legjobban, hogy a bátyja ilyen senki ember lett. Legalább a húgodat ne bántsd, kérte szomorúan az apja, tudod, mennyire kötődött hozzád, neki fáj legjobban a csalódás. No, ettől aztán még idegesebb lett, csalódás, csalódás, csak ezt tudják mondani, elege van már a sajnálkozásokból, mindenki úgy csinálja végig az egész rohadt életét, ahogy tudja, úgy is rontja el, ahogy neki tetszik. Csakhogy te mellesleg egy csomó más ember életét is tönkretetted, leginkább a gyerekeidét, akiket rendre otthagytál, lebegtette meg húga a vörös posztót, nem törődött azzal, mi lesz velük, cserbenhagytad őket, ez a legnagyobb bűnöd. No, ilyenkor kezdett ordítani. Miért, nincs talán mindegyiknek jó anyja, elkallódott valamelyik is, éheznek úgy, mint én, akár egy is, fázik-e, mert annyi pénze sincs, hogy tüzelőt vegyen, mi? Hát ne gyere nekem a gyerekeimmel, csak örülhetnek, hogy jó dolguk van, mindnek jobb, mintha velem élnének. Ez nem lehet igaz, nézett szét segítséget keresve a húga, te nem vagy normális, úgy csinálsz, mintha a te érdemed volna, hogy nem pusztultak éhen, még ilyet! Miért, nem az enyém, nézett rá ilyenkor olyan pimaszul, hogy a húga fuldoklott a tehetetlenségtől. Te nem is vagy ember, zokogta, és kimenekült a szobából. Egy időben szinte minden találkozásuk így végződött, mindig ő bírta tovább, faarccal, rezzenéstelen szemmel, legföljebb néha kikökenve az egykedvűségből, kínozta húgát, maga se tudta, miért, mert még csak azt se lehetett mondani, hogy irigyelte tőle békés családi életét. Nem irigyelt ő senkitől semmit, csak azt nem értette, miért nem hagyják békén, miért akarják, hogy úgy gondolkozzon, mint ők. Persze amióta kijött erre a tanyára, azért jobb lett, nem kell találkoznia senkivel, egyetlen társa a komondor, amire gyerekkora óta mindig vágyott. Ez az egyetlen vágya teljesült, pedig mennyi mindent tervezett, miközben ott feküdt a török szőnyegen, s a kályhában izzó fahasábokat nézte! Akkor még süteményillat kúszott be az ajtó alatt, furcsa árnyak játszottak a falon, s ő nagy utazásokról, kalandokról ábrándozott, és senki se mondta, hogy ne álmodozzon, s ha már annyira kifáradt a nagy tervezésben, hogy álomba szenderült, anyja lehúzta a nagy díványról a meleg gyapjútakarót, és óvatosan ráterítette. Ilyenkor úgy tett, mintha már mélyen aludna, közben pillái alól szemmel tartotta anyját, hogy jön-megy, pakol, igazgat a szobában, hogy ül le a kályha mellé egyenes derékkal, behunyt szemmel, hogyan festik pirosra arcát a kályhából kivillanó fények, s hogyan gördülnek le lassan a könnycseppek szoborarcán, s hullanak kötényébe ejtett kezére hangtalanul. Mert gyakran sírt az anyja így, félrevonulva, elbújva mindenki elől, s neki fogalma sem volt, miért, soha megkérdezni nem mertte, csak a félelem szorította össze a gyomrát, nem tudta, hogy lehet ilyen hangtalanul is sírni, látszólag minden ok nélkül, anélkül, hogy akárki bántotta volna. Próbálta kitalálni, de nem ment, ehhez nem volt elég a fantáziája, ehhez ismernie kellett volna az életet, az anyja életét s általában az emberekét, tudnia kellett volna arról a sivár, nyomasztó világról, amiben

mindnyájan éltek, de nem tudott róla, mert nem volt mihez hasonlítani, semmilyen más élethez. Azt sem tudta, hogy mindazok a tárgyak, bútorok, amiket nap mint nap lát, egy már nem létező másik életből valók, s csupán töredékei mindannak, ami valaha körülvette őket. Hogyan mondhatod, hogy anyánk sokat sírt, csattant fel a húga, amikor egyszer előhozta ezt, ő sosem sírt, folyton vidám volt, nevetett, és ez egyszer nem volt kedve vitatkozni, pedig mondhatta volna, hogy ugyan mire emlékszik, nem volt még hatéves, mikor ott kellett mennie a fekete koporsó mögött, nyilván azt a fényképet látja mindig, ahol hosszú copfos anyjuk könyököl egy virágos réten a fűben, és nevetve néz a fényképészre. Többet aztán nem is beszélt senkinek erről, csupán magában szokott elgondolkozni a régi dolgokról. Arról, hogy anyja talán boldogtalanságában sírhatott, akkor jött rá, amikor feleségeit látta sírni. Szinte mindig miatta sírtak, kétségbeesetten, dühösen, őt okolva elrontott életükért, s a szemükben ugyanazt a reménytelenséget látta, mint annak idején az anyjában. Ilyenkor fogta magát és elment, magukra hagyta sorban ezeket az asszonyokat, magukra hagyta őket a gyerekeikkel, az anyagi gondjaikkal, a terheikkel, elment, mert nem bírta nézni a boldogtalanságukat. Am hiába ment akármerre, saját magát csak nem tudta elhagyni, pedig leginkább azt szerette volna. Amikor kitalálta magának a tanyát, akkor már két éve nem dolgozott, és képtelen volt szemébe nézni bárkinek. El akart bújni, lekucorodni, mint gyerekkorában, s átaludni vagy átábrándozni az időt, addig is, amíg történik valami, amíg valahogy maguktól megoldódnak a dolgok. Kell nekem az a tanya, könyörgött életében utoljára a családjának, szükségem van rá, nektek is jó lesz, ott legalább senkit nem teszek tönkre, vágta oda a húgának, úgyse lesz már munkám, ott meg gazdálkodnék legalább. Eltartott egy ideig, míg erre rájöttél, öt gyerek bánja, mart bele a húga, de aztán ő is adott pénzt, hogy összejöjjen a tanya ára. Ide majd elhozom a fiaimat, csak előbb rendbe szedem, magyarázta testvéreinek, amikor kiköltöztették. Végre megcsinálom a szélmalommat is, meg az öntözőcsatornát, olyan növényeket fogok termesztetni, amik különlegesek, és sok pénzt fizetnek érte a kereskedők, ilyesmire biztos adnak valami hitelt is, hadarta, és igyekezett nem észrevenni, hogyan néznek össze testvérei. A terveid, szakította félbe húga ingerülten, a nagy terveid! Ugyan hagyd már, annyira gyerekes, te magad is tudod, soha semmilyen tervet nem valósítottál meg, csak fantáziálsz állandóan, közben elmúlik az életed. Mindjárt ötvenéves leszel, és nem nőttél fel, csak megöregedtél, olyan vagy, mint egy vénember gyerekéssel! Így gonoszkodott vele, és ő nem is akarta meggyőzni, látta, úgysem érti, de majd csodálkozni fog, ha meglátja a malmot, ha végre oda tudja vágni elé az asztalra kamatostul, amit kölcsönkért, akkor a száját táthatja majd, s talán bocsánatot is kér, amiért nem hitt benne. Ezt gondolta akkor ott az udvaron, frissen szerzett tanyájának udvarán, ahogy nézte, hogyan porzik az út testvérei után. Aztán tessék, csak a húgának lett igaza, valahogy nem jött össze semmi, most se sikerült, mint annyiszor az életében, pedig ő tényleg akarta, ahogy minden mást is. Akarta annak idején a református gimnáziumot, mutasd meg édesanyádnak, fiam, biztatta nagyanyja, néz téged főntről, és fáj a szíve érted, aztán akarta a másik gimnáziumot is, miután szökése után a lelkére beszéltek, akarta felnevelni az első fiát, aki teljesen olyan volt, mint ő, s a szeméből az anyja nézett rá, akarta a második házasságát is, akarta, hogy normális életet éljen újabb három gyerekével, akarta a következő házasságát is, és az utána következőt, akarta legkisebb fiát is, aki őt már csak hajlott hátú, fehér hajú bácsinak ismerte, akarta, hogy ennyi ember bízson benne, hogy elmondhassa terveit, hogy higgyenek neki, mert akkor talán sikerül, s ha nem akkor, hát majd utána... Ha nem hal meg az anyám, mentegette

magát egyszer valamelyik feleségének, de ő nem értette, azt mondta, nem az számít, mi történik az emberrel, hanem hogy mivé lesz általa, no, hát ő ezé lett, egy senkivé, akkor mi van? Nem értette, miért gondolkodik annyit mostanában, régebben ez nem így volt, nem tépelődött, nem vívódott, a terveihöz menekült, mostanra meg, nem mintha nem volnának tervei, de valahogy nincs már izük, nem lehet hetekig, hónapokig építeni őket, olykor maguktól összeomlanak, olykor ő dobja őket félre. A körülmények áldozata vagyok, szokta mondogatni ironikusan, de közben komolyan így is érezte, áldozatnak tartotta magát, csak a bűnöst nem tudta megnevezni. Egyet tudott csak, hogy addig minden jó volt, amíg élt az anyja, s a halála után minden rossz lett. Mintha magával vitt volna valamit belőle, a legfontosabbat, ami nélkül nem tudta élni az életét. Erről is csak mostanában gondolkozott, mióta megpróbált valamiféle magyarázatot keresni arra, miért tart ott, ahol tart, miért veszett el minden, anélkül, hogy az övé lett volna. A gyerekeit jóformán nem is ismerte. Kallódott róluk valahol néhány fénykép, a legkisebbet olykor még látni is szokta, ha bemegy a városba, tudott is róluk egyet s mást, de érezni nem érzett irántuk semmit. Pedig még azt se mondhatta, hogy nem szerette őket annak idején. Például amikor először a kezében tartotta őket, és azt mondta büszkén, az én fiam. Aztán mégis, milyen könnyen le tudott róluk mondani, még csak nem is hiányoztak neki soha. Amikor egyszer-egyszer találkoztak, csak zavartan elnéztek mellette, s most már az is biztos, hogy ide a tanyára sem jönnek el soha, és ne is jöjjenek, úgyse tudna mit mondani nekik. Nem jött ide különben senki más sem, csupán egyetlenegyszer az apja. Motorral érkezett, háta közepéig felverte a sár, ennivalót hozott, tapintatosan nem nézett körül, ne kelljen szóvá tenni semmit, ne kelljen azt mondani, fiam, hát eltelt két év, hol is van, amit eltervezté, mit mondhatok nagyanyádnak, mikor jöhet vendégségbe, ahogy ígérted neki? Ehelyett azt kérdezte, rendben van-e minden, s úgy tett, mint aki elhiszi a választ, megsimogatta a kutyát, neki kezébe nyomott némi pénzt, és elhárította a köszönetet. A testvéreid adták, biztosan jó szívvel, nekem most nem tellett, sok volt a kiadás, magyarázta, és tétován állt, menjen-e vagy maradjon még egy kicsit. Többször vett mély lélegzetet, mintha bele akarna fogni valami beszédbe, de végül csak hallgatott. Megkönnyebbült, amikor elment, s biztos volt benne, hogy többet nem jön, sőt a többieket is lebeszéli valamilyen indokkal, s nagyanyján kívül mindenki tisztában lesz azzal, mit láthatott apjuk ott a tanyán. Így is lett. Ettől kezdve a kutya se nyitotta rá az ajtót, s amikor a városban járt, nagyanyját kellett csupán újabb és újabb időpontokkal vigasztalni. Késik a munka az esőzések miatt, nem jött a mester, most keresek másikat, szeretném, ha mindent egyben felújítva látna majd nagyanyám, ilyeneket mondott, s nagyanyja hálásan nézett rá, végre valami, amit megcsinál az unokája. Ezt nagyanyámnak hoztam, rakott le időnként egy-egy kiló almát, körtét vagy zöldséget az asztalra, amiket mindig más zöldségesnél vett, és hadarva sorolta, hány helyre szállít már ezekből. Lassan beindul, nagyanyám, mondtam, ugye, és nagyanyja örömeiben elsírta magát, mindent elhitt neki, elmúlt már kilencvenéves, szellemileg ugyan friss volt, de olykor lelke már ide-oda sétált az időben. Hogy fog örülni édesanyád, mondogatta, s jutalmul vihetett régi lakásuk féltve őrzött holmijaiból. Megkapta a nagy karosszéket, melyben annyit sírdogált az anyja, a kis lámpát, ami a zongora fölött égett. A nagy velencei tükröt, amiben kettőtörve látni a szobát, nem akarta odaadni a nagyanyja. Szerencsétlenséget hoz a repedt tükör, fiam, mondta, nem is tudom, én miért őrzöm. Akkor annál inkább adja ide, nagyanyám, mert én nem hiszek az ilyen babonákban, innen meg legalább elviszem a szerencsétlenséget, felelte erre, s végül csak kiharcolta magának. A szőnyeget

csak majd ha meghaltam, mondta most már ellentmondást nem tűrve a nagyanyja, de ne félj, az biztos a tiéd lesz, persze, ha jól megy majd a gazdaság, vehetsz is magadnak, nem, s ő ráhagyta, persze, nagyanyám, nemsokára azt veszek majd, amit akarok. Állatokat is kéne tartanod, biztatta egyszer a nagyanyja, emlékszel, milyen jó volt régen, azért csak más a friss házi tojás, vagy ha vendég jön, hát kéznél van egy hízott liba, kacska. Hiszen van az is, hozzak be valamelyik nap, hazardírozott, de nagyanyja feljajdult, isten ments, legyen az neked, vagy ha van jó vevőd rá, annak, minek kellene már nekem, hová gondolsz. Eleinte szégyellte magát ezekért a hazugságokért, de később határozottan élvezni kezdte. Lassan két tanyája lett, az egyik valódi birtok, virágzó kertészettel, majdnem kész szobákkal, a másik pedig ez a soha már el nem készülő, pusztuló, gazzal vert, ahová nagyanyjától hazatért, ahol állatok helyett csak bánatos kutyája várta, amelyik télen ott aludt vele az egyetlen fűthető szobában, és órákig bámulta magát a hasadt tükörben. Egészen tegnapelőtt éjszakáig. Akkor annyira megijedt, hogy azóta nem mert bejönni a házba. Éjjel kettőkor ugyanis hatalmas csattanásra ébredt, s mire villanyt gyújtott, a kutya reszketve szűkölt az ajtónál, vizelete szétfolyt a padlón, és semmi módon nem lehetett megnyugtatni. Csak a tükör volt az, te buta kutya, van úgy, hogy valami belső erő hatására az üveg magától megreped, vagy össze-roppan, magyarázta, és megpróbálta a rettegő állatot elvonszolni az ajtótól. A tükör ismét keresztben repedt meg, a másik átló vonalában, így most már négy részre osztotta a szobát. Amíg nem hajnalodott, nem is tudott elaludni, a kutyát kellett nyugtatni, végig simogatta, beszélt hozzá, így nem futott ki a keze közül, de egyfolytában reszketett. Lehet, hogy volt egy kis földrengés, gondolta, az állatok megérik ezt, és nagyon tudnak félni. Ahogy reggel lett, kiengedte, s többet hat lóval se tudta volna bevontatni a házba. Ott kuporgott a régi istálló mellett, az ételéhez nem nyúlt, és időnként úgy nyöszörgött, mint egy kisgyerek. Sajnálta nagyon, és még az is megfordult a fejében, hogy talán el kéne vinni az állatorvoshoz. No, majd hétfőn, ha addig se jön rendbe, beviszem a városba, nyugtatta meg magát, most azonban már komolyan aggodott. Az étel megint érintetlen volt, az állatot pedig nem látta sehol. Hiába szölongatta, nem jött elő. El szokott néha csatangolni, de sosem ilyen hosszú ideig, gondolta, s réges-régen nem érzett ijedség rántotta görcsbe a gyomrát. Most már nem emlékeibe ragadva állt az udvaron, hanem a félelmes sejtés bénította meg. Aztán varjúcsapat érkezett, keringve szálltak el a víz alá fagyott zöltségek fölött, és villámgyorsan eltűntek az istálló mögött. Ekkor végre el tudta szakítani magát a földtől, és tapsolva, kiabálva rohant a varjak után, de még mielőtt meglátta volna őket, már tudta, mit fog látni. Kutyája ott hevert a fal tövében, mintha csak aludna, a varjak meg ott gyülekeztek körülötte, egyre szorosabb gyűrűben, fejüket jobbra-balra billegették, nem siettek, óvatosak voltak, de elszántak és magabiztosak. Amikor közéjük robbant, felrebbentek, de csak az istálló tetejére szálltak, s onnan nézelődtek tovább ráérősen. Talán még van benne élet, gondolta, és közben tudta, hogy ez nem igaz, a kutya teste teljesen merev volt, a szeme egy ponton függött a szürkességben, már az éjjel elpusztulhatott. Akkor köveket és fagyos botokat szedett fel, és a varjak felé kezdte dobálni, és úgy ordított, ahogy a torkán kifért. Még akkor is ordított és dobált, amikor már üres volt a tető, és a károkozás is régen elhalt a szürkességben, s csak amikor már nem talált maga körül mozdítható követ, s egy árva hang nem jött ki a torkán, akkor hagyta abba. A fagyos föld nem akarta hagyni magát megnyitni, de ő addig ütötte, vágta az ásóval, hogy végül sikerült egy akkora gödröt kitépni belőle, amibe a kutya belefért. Hangja ugyan már nem volt, de magában tovább ordított, szidta a varjakat, szidta az apját, szidta az

egész rohadt életet, a világot, Istent. Tudta, hogy nagyon, nagyon hangosan kell kiabálnia, hogy ne hallja meg azt a másik hangot, ami az első pillanattól kezdve ott szól benne, s ami pontosan olyan, mint egy gyereksírás, kétségbeesett, vinnyogó, fuldokló kamaszszokogás, s ami soha nem is szűnt meg, mióta először fölhangzott, csak ő nem hallotta, mert nem akarta hallani. És közben halk surrogással szakadni kezdett a hó.

Balogh Tamás

MÉLYENSZÁNTÓ GONDOLAT ÉS HŰSÉGES MEGEMLÉKEZÉS*

Johan Huizinga és Szerb Antal

Nemrég jelent meg Szerb Antal Casanova-fordítása, Kovács Ilona átigazításában és utószavával. Az utószó alcímei – AZ IRODALMÁR SZÉLHÁMOS, A SZÉLHÁMOSKODÓ IRODALMÁR – azt sejtetik, fordító és választottja rokon alkatok voltak: „*az egyik hivatásszerűen szélhámoskodott, és titokban űzte a filológiát, a másik viszont kiváló tudós volt, de fordítóként nem riadt vissza apróbb szélhámosságoktól. Szerb Antal ugyanis, idegen szövegek magyarra ültetésekor [sic!] nem tartozott a nagy filológiai műgonddal dolgozó, aggályos fordítók közé, szívesen hagyatkozott könnyed magyar stílusára, amint az eléggé közismert. [...] mindkettőjüknek hatalmas a tudása, sok nyelvet és kultúrát ölel fel, viszont idegen tőlük minden aprólékos pepecselő hajlam, pedáns filozkódás*”.¹ Az idézet végére az alcímekben körvonalazott hasonlóságból mindössze annyi maradt, hogy Szerb filológusként nem riadt vissza olyan megoldásoktól, melyeket Casanova önéletrajzíróként megengedett magának. Az alcímekben tetten érhető túlzást csak az magyarázhatja, hogy a magyar irodalomban kevés író akadt, aki munkáival azt hirdette volna magáról, hogy örömét leli az írásban, s talán Szerb Antal lehetne a szabályt erősítő kivétel. Egy másik tanulmányában Kovács éppen ebből a szempontból vetette össze Casanova és a kalandorral egy században élt II. Rákóczi Ferenc EMLÉKIRATAI-t. Míg Casanova minden lehetséges módon hangsúlyozta léhaságát, és az utókor szemében az életöröm megtestesítőjévé vált, addig Rákóczi – bár művének egy-két részlete arról tanúskodik, hogy tudott volna élvezetesen is írni – magára erőlteti az egyhangú stílust: olvasóit éppen azáltal készletti önvizsgálatra, hogy érződik, az írással is vezekel.² Azt a „szellemképet”, amelyet a szerzőhöz kapcsol, a szövegek alapján alakítja ki az olvasó, de úgy is lehet egy író munkáit olvasni, hogy olyan legyen ez a szellemkép, amilyennek a szerzőt szeretnénk látni. Kovács is szívesen hinné, hogy ha valaki úgy tud vagy mer írni, mint Casanova, akkor talán élhetett is olyan szabadon, mint a kalandor (szerintem legfeljebb annyi igaz, hogy

* A tanulmány az OTKA D 29 235 ny. sz. posztdoktori pályázatának keretében készült.

¹ Kovács Ilona: CASANOVA ÉS SZERB ANTAL. In: CASANOVA EMLÉKIRATAI SZERB ANTAL FORDÍTÁSÁBAN. Atlantisz, 1998. 324.

² Kovács Ilona: CSIPKÉS TÉRDNADRÁG ÉS DÍSZMAGYAR. In: *Lettre internationale*, 1996/nyár. 43–46.